

Posudek disertační práce Mgr. Martina Šípa

Doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Katedra bohemistiky FF UP v Olomouci

Název práce: *Historický román 60. let ve výuce literatury na střední škole*

Školitel: doc. PhDr. Vladimír Novotný, Ph.D.

Objemná disertační práce kolegy Martina Šípa se zabývá žánrem historického románu, který hrál v české literatuře důležitou úlohu, tak jak tomu u literatur malých národů nejednou bojujících o svoji existenci bývá. Svoji ústřední pozornost soustředí na fenomén zásadní proměny, ne-li přímo destrukce a zároveň revitalizace tohoto žánru v druhé polovině šedesátých let. Budiž hned v úvodu řečeno, že autor věnuje tomuto jevu soustavnou badatelskou pozornost, o čemž svědčí množství studií a článků publikovaných převážně v konferenčních sbornících.

Disertační práce je rozdělena na tři hlavní oddíly, nepočítáme-li obligátní úvod, závěr a také ukázky analyzovaných děl zařazených jako materiál ilustrující teze třetího oddílu. První oddíl nazvaný *Typus historického románu* se zabývá obecnou problematikou vymezení žánrových hranic historické prózy, jež je podána především synchronně. Autor uvádí známou Dokoupilovu typologii, informuje o konceptu maďarského marxistického teoretika Georga Lukáče, v hrubých obrysech seznamuje s teorií mimesis a jejími dalšími modifikacemi, s konceptem fikčních světů i kontrafaktuální historie. K této části nemám žádných námitek, sumarizující text je podán přehledně a srozumitelně a svědčí o autorově velmi dobré orientaci v teoretickém zázemí žánru historického románu; je obeznámen i s nejnovějším konceptem slovenského badatele Reného Bílika i s následnou polemickou reakcí Tomáše Kubíčka. Poslední, přehledová kapitola oddílu o vývoji domácího historického románu je ovšem zcela redundantní, ve struktuře disertační práce nemá žádnou funkci.

Třetí oddíl s názvem *Didaktický potenciál historické prózy* je pro mě zase důkazem toho, že kolega Šíp dokáže velmi zdařile propojit svoji badatelskou specializaci se svým didaktickým školením a především dosavadní praxí gymnaziálního učitele. Jeho návrhy na čtení analyzovaných děl historické prózy středoškolskými studenty mi – jako téměř laikovi –

připadají velmi inovativní a nápadité, aniž by ovšem byly nereálně náročné či stěží proveditelné.

Jako literární historik považuji za klíčový druhý oddíl s jednoduchým názvem *Historická próza šedesátých let dvacátého století*, do něhož se vedle dvou vstupních kapitol a závěrečného zobecňujícího „pokusu o (re)definici žánru“ soustředí dílčí interpretace osmi vybraných textů vydaných ve zmíněné dekádě. Nemohu se nevyjádřit již k samotnému jejich výběru, který se mi jeví problematický. Bez výhrad přijímám zařazení Michalovy novely *Čest a sláva*, Daňkova románu *Král utíká z boje*, Křížovy *Pravdy o zkáze Sodomy*, Šotolova *Tovaryšstva Ježíšova* a Körnerovy *Písečné kosy*. Nejvíce pochybností mám naopak o zařazení prózy Milady Součkové *Neznámý člověk*, a to z více důvodů. Kniha sice vyšla v roce 1962, ale stalo se tak v exilu a próza dopsaná již za druhé světové války vešla do českého literárního kontextu až po svém oficiálním vydání v polovině devadesátých let. Další text exilové proveniencí představuje Michalova druhá zařazená próza, soubor *Rodný kraj*, který ovšem vyšel až v roce 1977. Jeho části byly sice publikovány časopisecky v průběhu šedesátých let, ale vzniká tu zřejmá diskrepance: je pro autora určující, kdy byl text napsán (Michal), anebo publikován (Součková)? V případě *Neznámého člověka* narážím navíc na další nesrovnalost. Nejedná se totiž o historickou prózu ve vlastním slova smyslu, neboť autorka podává obraz (mimo jiné) doby, kterou sama prožila. Její text tedy neodpovídá zásadnímu žánrovému postulátu stanovenému Blahoslavem Dokoupilem o zprostředkovanosti literárně ztvárněné doby, který přitom autor uvádí a u jiných děl jej respektuje. Kaplického román *Kladivo na čarodějnice* (1963) byl podle mého odhadu zařazen jen proto, aby Součkově text z roku 1962 nebyl časem svého vydání osamělý; všechny ostatní analyzované texty pocházejí až z druhé dekády šedesátých let. S poetikou a uměleckými prostředky pozdějších románů se Kaplický téměř ve všem rozchází, jak autor ostatně uvádí. Velmi skromně se přitom táže, zda alegorizující aktualizace inkvičních procesů byla skutečně autorským záměrem. Tato otázka je zcela legitimní, jedné doktorandce olomoucké katedry historie se na základě zevrubného studia Kaplického korespondence podařilo prokázat, že tomu tak vskutku nebylo.

Problematická selekce beletristických textů podle mého názoru mírně diskvalifikuje jejich jinak zdařilé a přesvědčivé analýzy, pravidelně ukončené přehledovou pasáží o kritické recepci jednotlivých děl. Na některých místech se však autor neubrání otevřenému vyjádření sympatie či antipatie k interpretovaným prózám. Tyto projevy považuji za neadekvátní, nepíše přece práci literárně kritickou. Na jedné straně nekriticky přejímá a nijak nekomentuje nejspíš zasloužené výtky vůči Křížovu objemnému románu (stejně tak ovšem ponechává bez komentáře poněkud paradoxní snahu Milana Jungmanna jej po letech rehabilitovat), na druhé

straně je doslova nadšen texty Součkové a Michala (na s. 172 o něm dokonce píše jako o „vůdčí osobnosti české historické prózy šedesátých let“ a prózu *Čest a sláva* považuje za román, ač na s. 79 je v poznámce pod čarou uvedeno, že se přiklání k označení novela). Vysvětlení je nasnadě: jedná se totiž o tvůrce, jejichž dílem se kolega Šíp zabýval ve svých předchozích článcích.

Jako nevyužitá šance se mi jeví skutečnost, že autor více nerefletoval, resp. neusouvztažnil paratexty některých prozaiků (Daněk, Körner, později např. Fuks), jimiž doprovázejí své romány, zřikají se v nich historické věrohodnosti a distancují se od příslušnosti svého díla k žánru historického románu. Jedná se o fenomén, který si zaslouží zvláštní pozornosti. Autorovo shrnutí o tendencích historické prózy druhé poloviny šedesátých let hodnotím jako zdařilé, byť nijak zvláště objevné.

Přivítal bych, kdyby se autor v diskusi vyjádřil ke svému tvrzení ze s. 135, v němž historický román daného období označuje za společenský, protože akcentuje „otázkou filozofické a mravní, jež mívají často nadčasový, gnómický charakter, a dějinné pozadí vytváří jen kulisu pro jeho artikulaci“. Skutečně je možné takovým způsobem uvažovat a klást do protikladu obraz historické doby a tematizaci nadčasového lidského problému? Vždyť to by pak vskutku znamenalo, že si prozaik historickou dobu vybírá naprosto nahodile. Podle mého názoru každý umělecky zdařilý román (nejen historický) musí obsahovat nějakou obecnou ideu přesahující samotný narativ.

A ještě tři drobnější návrhy do diskuse: je přípustné tvrdit, že jazyk literární postavy Jana Lucemburského nese rysy kontrafaktuality jen proto, že král nemohl umět česky?! (s. 103) Na s. 109 se zase píše o intertextualitě Křížova románu, aniž by bylo uvedeno, k jakým textům je odkazováno. Z autorova výkladu vyplývá, že mu jde spíše o postižení románové kompozice složené z více textových rovin. A konečně se nedomnívám, že „koherentnost Körnerova románu“ nepřipouští „klasický interpretační rozbor po jednotlivých izolovaných kategoriích“ (s. 128; sic!). Jednak autor sám román běžně interpretuje, jednak koherentnost není vlastnost, která by byla interpretaci na obtíž, spíše naopak; ale především: je vůbec možná interpretace „izolovaných kategorií“ literárního textu?!

K formální podobě: Je až s podivem, jak málo chyb či překlepů je v tak obsáhlé práci přítomno. Vyvaruje-li se autor propříště neobratných stylizací typu „kniha nás přenáší“, zvláštních odkazů typu „nebo u (Gibbs 1988)“, uvádění poznámkovacího horního indexu výhradně před interpunkčním znaménkem či používání nicneříkajícího atributu „zajímavý“, vystoupí tím více výborně zvládnutý odborný styl a logicky vedený výklad jeho textu.

A malé poučení před závěrem: v pozn. 139 na s. 119 se píše, že Šotola znal velmi dobře kraj, do něhož je umístěn děj jeho románu, neboť v Hradci Králové po nějakou dobu žil. Upozorňuji, že Šotola měl kousíček od románového dějiště Košumberka chalupu (v obci Doly v překrásném údolí říčky Krounky), kde opakovaně pobýval a literárně tvořil.

Celkově hodnotím disertační práci Mgr. Martina Šípa jako solidně zvládnutý text, který velmi vřele doporučuji k obhajobě. Jsem si vědom, že můj posudek vyznívá spíše negativně, ale rozhodně takto není míněn. Byl jsem při jeho psaní veden snahou poukázat na problematická místa či další nešvary, jimž by se autor měl při případné knižní publikaci vyhnout. Pozitiva jsem příliš nezmiňoval, jsou snad zřetelná implicitně. Ostatně kdybych nebyl přesvědčen o vysoké kvalitě Šípova textu, nedovolil bych si výše zmíněné návrhy k diskusi ani vyslovit.

V Lublani 20. listopadu 2013

Eril Gjel

Posudek na disertační práci Martina Šípa: Historický román 60. let ve výuce literatury na střední škole

Autor disertační práce přistoupil k svému tématu velmi obsáhle. Rozdělil svou práci na tři hlavní kapitoly: Typus historického románu, Historická próza šedesátých let dvacátého století a Didaktický potenciál historické prózy.

V prvním oddílu se zabývá teoretickou problematikou žánru historického románu. Hlavní důraz položil na problematiku typologie žánru historické prózy. Vychází z odborné literatury věnované otázkám historické prózy, zejména z Encyklopedie literárních žánrů názorů (Mocná-Peterka) z roku 2004 a z práce L. Lederbuchové Průvodce literárním dílem (2002), ale zmiňuje se i o starší práci brněnského teoretika Josefa Hrabáka (Čtení o románu 1981). Do svého uvažování pojal i typologizující klasifikaci polského badatele Juliana Krzyzanowského. Pokusem vyrovnat se se současnými koncepcemi historické prózy je také zmínka o práci slovenského autora René Bilíka (bohužel si neuvědomil, že tento slovenský badatel zakládá svou teorii na koncepci dalšího významného současného teoretika Petera Zajace, jenž hovoří o tzv. „pulzním“ pojetí literárního procesu, který se projevuje různou frekvencí tzv. „markerů“ vyznačujících změny v chápání funkcí a postupů literární tvorby). Nalezneme tu i pokus vyrovnat se s některými zahraničními publikacemi věnovanými otázkám historické románové prózy (Aust, Geppert, de Groot).

V pododdíle Typologie historického románu Šíp věnuje poměrně obsáhlý prostor názorům autora, jenž se touto otázkou zabýval již v druhé polovině předchozího století – Blahoslava Dokoupila. Jakkoli uznává, že jeho práce v dnešním kontextu nejen že působí zastarale, nýbrž že trpí i vlivy ideologické předpojatosti (marxistický pohled na dějiny jako realizaci třídního boje), v zásadě některé jeho typologizující závěry přijímá – rozlišuje ovšem několik jejích modifikací. Hlavní typologický model ovšem mísí v podstatě hledisko literárně historické (směrové) – (typ romantický, novoromantický) s hlediskem personálním (typ předscottovský, scottovský, tolstojovský, feuchtwangerovský) s typy tematickými (historicko-dobrodružný typ) a ideologickými (socialistickorealistický typ). Ani další typologie, v níž se opět nesourodě mísí typologie žánrů – typ epický, dokumentární, projekční ad.). Konečně třetí Dokoupilův model typů historické prózy směřuje k rozlišení ideovému: historické prózy jako pohádky pro dospělé, jako lekce z dějepisu, jako beletrizovaná mravouka, jako parabola základních otázek existence. Typologie historických próz doplňují koncepty L. Lederbuchové a typologie žánrů z Encyklopedie Mocné a Peterky. Hlavním nedostatkem tohoto přehledu je jeho pouhá výčtovost, postrádající analytický a kritický nadhled. Nepříliš šťastný je Šípův pokus o syntetizující závěr stavějící na dichotomii dokumentárnosti a epičnosti (imaginativnosti), respektive projekčnosti (alegoričnosti) a dekorativnosti (prózy „kostýmní“). Další pododíl je věnován konceptu marxistického teoretika G. Lukáče (která staví na tezi historické pravdivosti). Ani zde – jak to odpovídá filosofickým zkušenostem autora disertace – se nestkáme se zásadní kritikou mimitičnosti (i když náznaky tu existují). Pozitivně je třeba ocenit zmínku o současných filosofických názorech např. P. Ricoeura, Petera V. Zimy či Ericha Auerbacha, i když by se k jejich výkladu dala najít bohatší literatura i v současné literární vědě. Proto v návaznosti a uvedenou literaturu působí poněkud nesourodě odkaz na Slovník literární teorie z roku 2012 (Mueller-Šidák), který zůstává na povrchu problematiky. K pozitivům Šípa výkladu je třeba přičíst podkapitulu Historický román ve víru alternativ, kde se Šíp dotkl i otázky kontrafaktuální literatury, v níž navázal na myšlenky L. Doležela. Historický přehled české historické prózy

od obrození po současnost trpí jistou zběžností, která proto zůstává na úrovni obvyklých literárněhistorických výkladů.

Stěžejní část Šípovy práce spočívá ve druhé kapitole, v níž se autor věnuje historické próze šedesátých let 20. století. Po úvodní pasáži, kde se zabývá proměnami žánru historické prózy v daném období (ta měla být podle mého názoru hlavním předmětem autorova zájmu) a po (poněkud příliš) stručné úvaze o pronikání existencialismu do českého prostředí se výklad rozpadá na řadu monografických kapitol věnovaných výrazným postavám a jejich pracím v rámci daného období a žánru. Zdá se, že Šíp neodolal vlivu školitelovy koncepce, uplatněné v jeho práci o Koernerovi (která má podobnou kompozici). Šíp se záslužně za bývá i autorkou, odsunovanou v době totality do zapomenutí a zabývá se prózou emigrantky Milady Součkové (Neznámý člověk). (Tady při vši záslužnosti jeho zájmu zůstala opomenuta příležitost povšimnout si inspirativnosti autorčina pokusu o prozaický experiment, který svým způsobem oživil i později Milan Kundera v románu *Kniha smíchu a zapomnění*). V dalším výčtu autorů a děl se nesetkáváme již v poznatky, které by nebyly dotčeny již v předchozích pracích o próze tohoto období: jediné, co výčet oživuje, jsou Šípovy názvy podkapitol věnovaných jednotlivým autorským osobnostem jejich dílům. Bohužel z obzoru Šípovy pozornosti vypadlo jedno dílo, jež patří na sám závěr uvedeného období šedesátých let – je to román Eugena Lišky *Povolání* z roku 1969, jenž se vyznačuje zvláštní rysem románového experimentu, který by zasloužil autorovu pozornost; vypráví ho totiž obyvatel domova důchodců, v jehož výkladu je zajímavým způsobem konfrontováno pojetí významného období českých dějin – husitství – s oficiálním režimním konceptem. Závěrečný pokus o redefinici žánru, jímž se kapitola uzavírá, nepřináší příliš další poznatky k dosavadním pojetím tohoto žánru a tohoto období.

Je možné – i když to přímo nepatří k mému profesnímu zájmu, že některé nové myšlenky přináší kapitola o didaktickém potenciálu historické prózy, v níž se Šíp věnuje problematice využití historické prózy pro účely literární výchovy. Aniž bych chtěl zasahovat do oboru, jenž nepatří k mé specializaci, přece jen se nemohu ubránit dojmu, že Šíp ve svých výkladech i praktických ukázkách se snaží nezůstávat pod vlivem tradičních didaktických postupů a naopak se spíše zaměřuje na to, aby otvíral výhledy na možnosti, jaké nabízí materiál obsažený v literární části jeho výkladu. Nicméně přes všechny kritické poznámky je třeba konstatovat, že jde o práci poctivou přinášející shrnující obraz dané tematiky a vytvářející spolehlivé základy pro její další rozpracování. Navrhují, aby práce byla uznána jako odpovídající požadavkům na disertaci a postoupena k dalšímu jednání.

V Praze 11. listopadu 2013

Prof. PhDr. Aleš Haman DrSc.